

*Дмитрій Клокун,
студент факультету
міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

НІМЕЦЬКИЙ ПРОЄКТ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ ЄВРОПИ І РЕАКЦІЯ ПОЛЬЩІ ТА УГОРЩИНИ

Протягом кількох останніх десятиліть у рамках Євросоюзу посилюються євроскептичні настрої серед окремих політичних сил і громадськості. Незважаючи на те, що в деяких державах зростають песимістичні настрої щодо можливого федеративного устрою ЄС, виходячи насамперед з небажання жертвувати частиною національного суверенітету на користь наднаціонального, в Німеччині більшість провідних політиків переконані, що конфедеративний чи федеративний устрій Євросоюзу залишається перспективною на майбутнє, в тому числі зважаючи на консолідовану необхідність європейців протистояти економічному й військовому посиленню окремих неєвропейських потуг. У роботі зроблено спробу визначити особливості та спрогнозувати можливості реалізації німецького проєкту федералізації ЄС у контексті євроскептичних настроїв урядів Польщі та Угорщини.

Ключові слова: *федералізація Євросоюзу, євроскептицизм, Право і справедливість, Віктор Орбан.*

Eurosceptic sentiment among individual political forces and the public has intensified over the last few decades within the European Union. Despite the growing pessimism in some countries about a possible federal system of the EU, primarily due to reluctance to sacrifice part of national sovereignty in favor of supranational, in Germany most leading politicians are convinced that a confederate or federal plan for EU remains vital, including in view of the consolidated need of Europeans to resist the economic and military strengthening of certain non-European powers. This study is aimed to identify the features and predict the possibilities of the German EU federalization project in the context of the Eurosceptic sentiments of the governments of Poland and Hungary.

Key words: *federalization of the European Union, Euroscepticism, Law and Justice, Victor Orban.*

24 листопада 2021 року німецька коаліція партій СДПН, Зелених та СВДП досягла угоди про формування нового уряду Німеччини, першого за участі трьох політичних партій з часів Другої світової війни. Одночасно було представлено коаліційний документ на 177 сторінках, у якому викладалися головні цілі нового

уряду. Реалізація пропозицій, що містяться в ньому, стане проривом не тільки для Німеччини, але і для ЄС в цілому.

Цей амбітний документ коаліції «світлофора», як її прозвали в Німеччині, має дуже великі та масштабні цілі, які можна охарактеризувати так: Європейський Союз має рухатися на шляху до федералізації та створення Сполучених Штатів Європи.

Ідея об'єднання Європи в єдину державу не є новою. Одним із перших її висловлював Наполеон Бонапарт на острові Святої Єлени, а фразу «Сполучені Штати Європи» вперше вжив Віктор Гюго на своєму виступі на конгресі прихильників миру в Парижі 1849 року. Після цього цю ідею багато хто обговорював, проте дві світові війни не найкраще вплинули на її здійснення.

У 2017 році тодішній голова партії СДПН Мартін Шульц запропонував до 2025 року створити Сполучені Штати Європи. Його думка полягала у складанні конституційного договору, який мали підписати країни-учасниці ЄС і який зобов'язав би їх зробити кроки у створенні федеративної Європи. Тоді ця ідея була зустрінута прохолодно. Сьогодні дії у напрямі федералізації Європи озвучені не вустами одного з політиків, а закладені у програмному коаліційному документі і оголошені тим, чого слід прагнути. Проте які існують для цього перспективи у східному блоці ЄС? Спробуємо відповісти на це питання.

Євроскептична позиція уряду Польщі щодо поглиблення інтеграційних процесів у ЄС. Республіка Польща перебуває у НАТО з 1999 року, а в ЄС із 2004 року. Незважаючи на те, що ЄС є скоріше політичним та економічним об'єднанням, а не військовим, фактор військової інтеграції, на думку автора, має бути розглянутий у контексті зовнішньополітичних відносин.

Програмний документ німецької коаліції передбачає, в кінцевому втіленні, єдине відомство у справах зовнішньої політики, що передбачає відмову від суверенних прав національних держав на ведення власної зовнішньої політики. Крім того, серед іншого наголошується на посиленні єдиної безпекової політики [3,4]. Події останніх місяців щодо ескалації ситуації на російсько-українському кордоні та загрози початку повномасштабної війни між цими країнами чітко продемонстрували, як різниться геополітична стратегія Берліна та Варшави.

Німеччина, що змінила свою стратегію зі спроб військового домінування на торговельно-економічний меркантилізм, прагне якщо не до дружби, то точно до нейтралітету або співпраці з Росією [5]. Польща ж, у свою чергу, не на жарт стурбована тим, що відбувається протягом останніх місяців [6]. Хоча й раніше вона була орієнтована на співпрацю та союзництво у військовій сфері скоріше зі своїм головним партнером, що перебуває за океаном, – США, тепер це прагнення бачиться ще більш виразним та явним.

Якщо Німеччина в міжнародній кризі покладається здебільшого на половинчасті заходи та просторові обіцянки без конкретних дій, то для Польщі питан-

ня недопущення просування російського впливу до своїх кордонів є питанням державної безпеки, що вона і продовжує показувати своїми діями на підтримку України [7].

Цілком можливо, що нинішня російсько-українська криза може ще більше віддалити Берлін від спроб об'єднати МЗС країн ЄС, і зокрема Варшави, яка в ситуації, що склалася, подумає двічі, перш ніж віддати свою зовнішню політику під опіку німців [8].

Незважаючи на те, що польське населення, як і раніше, перебуває на перших місцях серед країн-членів ЄС за показниками єврооптимізму [9], проте правляча польська партія «Право і Справедливість» (PiS) має з владою Брюсселя великі розбіжності.

7 жовтня 2021 року Конституційний суд Польщі визнав примат законодавства цієї країни над законами Євросоюзу та ухвалив, що окремі положення законодавства ЄС несумісні з конституцією Польщі [10]. Відповідь від Брюсселя була негайною. Голова Європарламенту Давид Сассолі заявив, що «Вердикт польського суду не можна залишати без наслідків» [11]. Варшава і Брюссель мали конфлікт і раніше, пов'язаний із судовою системою, проте це був новий виток протистояння і, що важливо, неприємний прецедент для федералістів ЄС [12]. Для Берліна це був дуже небажаний епізод, і, незважаючи на весь тиск, як чисто юридичний, так і економічний, поки що Польща стоїть на своєму.

На плани німецької коаліції федералізувати союз польські політики з PiS відреагували дуже бурхливо. Депутат Європарламенту з цієї партії Януш Легутко заявив, що такі ідеї Німеччини звучать «досить страшно» [12]. Проте, мабуть, найбільш яскраво та лаконічно щодо цього коаліційного документа висловився лідер PiS Ярослав Качинський. Він сказав коротко: «Німеччина хоче будувати IV рейх» [13]. Розглянемо цей вислів докладніше і спробуємо пояснити, що мав на увазі польський високопосадовець.

У минулому столітті Німеччина двічі намагалася об'єднати континент силою багнетів під своєю егідою, маючи кінцевою метою створення економічного блоку країн Центральної Європи, який отримав назву «Міттельєвропа». Друга ця спроба закінчилася світовою війною, жахи якої вдосталь пізнав польський народ, і ця війна стала для нього національною трагедією.

Сьогодні Німеччина запевняє, що вона відмовилася від ведення мілітаристської політики, і так справді можна вважати з огляду на її непомірно малі збройні сили порівняно з економічною могутністю. Однак пам'ять поляків про сильну і могутню Німеччину жива, і вони не без побоювань спостерігають за її зростаючим впливом, амбіціями та цілями.

Всі ідеї інтеграційної політики стоять на тому, що країни-учасниці ЄС повинні визнати політичний устрій ЄС вище за конституційний, що в перспективі має створити наднаціональну надбудову єдиної федеративної держави. Крім

цього, у документі німецької коаліції йдеться про запровадження європейського виборчого права, транснаціональних списків та зміцнення влади Європейського парламенту [1,4].

Правомірно припустити, що ідея делегування своїх національних «природних» повноважень, таких, як парламент, власні списки та вибори в кожній окремій країні певному наднаціональному органу може викликати скептицизм та недовіру у тих країнах, чиї інтереси докорінно відрізняються від інтересів негласного лідера цього союзу – Німеччини.

Отже, на прикладі Німеччини та Польщі ми можемо спостерігати, які великі зусилля необхідно буде докласти Берліну щодо врегулювання відносин з однією тільки Варшавою з метою забезпечення її інтеграції в таку бажану для німецького політичного керівництва федерацію. А скільки ще таких «Варшав» у всьому ЄС?

Німецький проєкт федералізації Євросоюзу та реакція Угорщини. Угорщина, незважаючи на те, що вона є союзником Польщі в рамках ЄС, якщо оглядати ситуацію комплексніше, має набагато «тепліші» відносини з Росією, ніж з тією самою Польщею. Логічним наслідком цього є те, що в українсько-угорських взаєминах існує безліч протиріч, і Угорщина є своєрідним російським лобістом у складі ЄС та НАТО, чим Росія активно користується.

Проблемою Угорщини є те, що її правляча партія Fidesz та її лідер, прем'єр-міністр країни Віктор Орбан, по суті, ведуть негласну «політичну війну» проти всього ЄС [15], а всередині самої країни пропагують досить консервативну політику. Крім того, чимало угорських радикалів часто висловлюються в дуже реваншистському дусі. Оскільки їм неможливо вже пред'являти серйозні претензії до Словаччини або Румунії, які, як і сама Угорщина, є членами ЄС і НАТО, угорські політики звернули свій погляд на Україну, а якщо бути більш точним, то на Закарпаття [16].

Враховуючи те, що Німеччині найбільш вигідне збереження статусу-кво на європейському континенті, угорські амбіції та реваншистські гасла звучать урорзріз із німецькими прагматичними цілями. Наслідком цього є те, що Будапешт буде дуже неохоче йти на будь-які обмеження своєї зовнішньополітичної діяльності, адже його інтереси та бажання дуже відрізняються від того, що виходить із Брюсселя та Берліна.

З точки зору політичної активності Будапешт знаходиться в опозиції майже до всіх країн ЄС, крім Варшави, разом з якою вони протистоять намірам Берліна, і мають, зважаючи на це, досить схожі проблеми та методи їх вирішення. Розглянемо нижче деякі з прикладів конфронтації ЄС та Угорщини за останні роки.

3 березня 2021 року угорська правляча партія Fidesz вийшла зі складу Європейської народної партії [15]. Незважаючи на те, що зробили вони це передусім лише з метою «зберегти обличчя», проте якщо проаналізуємо детально кілька аспектів, то зможемо побачити, як відрізняються міркування Угорщини та ЄС.

У червні 2021 року тодішній німецький канцлер Ангела Меркель заявила, що в ЄС з Угорщиною «існують дуже глибокі, дуже різні уявлення» [17]. Йшлося переважно про нещодавно ухвалений в Угорщині закон про заборону викладання інформації про ЛГБТ у школах. У липні, маючи на увазі цей закон Європейська Комісія повідомила, що подає до суду на Угорщину та Польщу за їх дискримінацію ЛГБТ [18]. Це був далеко не перший позов проти цих країн, і з огляду на те, що ситуація не дуже змінилася, не останній.

Після цих позовів, у серпні, угорська «Magyar Nemzet» опублікувала статтю про те, що Угорщині слід відкрити публічні дебати про вихід із ЄС [19]. Віктор Орбан на той час утримався від коментарів.

У листопаді того ж року Єврокомісія заявила, що готова до першого кроку щодо позбавлення Угорщини та Польщі коштів ЄС [20]. Вона вимагала, щоб Польща відмовилася від рішення свого Конституційного Суду від 7 жовтня 2021 року про верховенство власної конституції над конституцією ЄС, а Угорщина вирішила проблему утисків ЛГБТ-спільноти та проблеми корупції.

Однак у відповідь на це 10 грудня Конституційний суд Угорщини ухилився від рішення про примат права Європейського Союзу, що ще більше загострило ситуацію [21]. Попри те, що угорський суд не вступив у пряму конфронтацію з ЄС, на відміну від польського, і лише ухилився від ухвалення рішення, проте наміри Угорщини щодо цього є доволі зрозумілі.

У січні 2022 року Віктор Орбан висловився у виданні «Самвидав 16» про ідею федералізації Європи. Він виступив із різкою критикою німецьких ідей про євроінтеграцію і заявив, що решта країн також має виступити проти будь-яких дій у цій сфері. «Це справа не лише Польщі та Угорщини: це спільна справа всіх європейських громадян та держав-членів. Прокинься, Європо», – заявив угорський прем'єр-міністр [23].

Як уже було згадано вище, Європейський Союз з погляду націй, що входять до нього, є великою культурною мозаїкою, кожен із елементів якої має свою унікальну історію та звичаї. Як показала історія, поєднати їх під силу лише двом імпульсам. Перший – це руйнівний конфлікт, після якого всі нації прагнуть об'єднатися. Прикладом цього є Священна Ліга після наполеонівських воєн, Ліга Націй після Першої світової війни та ООН після Другої світової війни. Другий імпульс – це єдина система ідеалів та цінностей, яка об'єднуватиме всі народи, що населяють Європу, і саме тут яскраво відчувається опозиція угорців та поляків стосовно, наприклад, німців.

В особі Угорщини можемо побачити противника всіх федералістських почи-нань німецького уряду, що пов'язано з різними ідеалами, інтересами та цінностями. В лютому 2022 року Віктор Орбан натякнув, що Угорщина може залишити ЄС. Звичайно, враховуючи нинішню ситуацію, ця заява звучить не більш ніж порожня загроза, проте цим Будапешт дав зрозуміти, що не погоджується з федералістськими ідеями Берліна.

На сучасному етапі Євросоюз переживає непрості часи. Залишиться він простим об'єднанням країн, чи зможе еволюціонувати у повноцінну федерацію – покаже час, а стрілками цього годинника в певній мірі керують як у Будапешті, так і в Берліні.

Висновки. Перспектива Сполучених Штатів Європи викликає протидію у східному блоці країн ЄС, основною причиною якої є, як і раніше, яскраві національні почуття, різні цінності та, що не менш важливо, різні зовнішньополітичні стратегічні інтереси, що зумовлює небажання таких країн, як Польща, приєднуватися до великих інтеграційних проєктів Німеччини.

Польща, враховуючи до того ж досвід минулого століття, болісно ставиться не тільки до всіляких прагнень віддати під опіку наднаціональних органів власні національні повноваження, а й має серйозні підстави ставитися скептично до німецької держави, що стає все могутнішою і потужнішою.

Угорщина ж, у свою чергу, має досить сильні ціннісні розбіжності з рештою Європи, що теж заводить більшість спроб федералізації у глухий кут.

Новий німецький коаліційний уряд, який поставив за мету об'єднання Європейського Союзу в Сполучені Штати Європи, має залагодити цю кризу східного блоку ЄС усіма можливими засобами впливу, або навіть важелями тиску.

Що ж до прогнозу, то є два можливі сценарії розвитку подій. Перший з них полягає в тому, що статус-кво у плані непоступливості Варшави та Будапешта зберігатиметься. Відповідно до нього, найімовірніше, ЄС зіштовхнеться з внутрішньою кризою, яку намагатиметься вирішити через власні інстанції, юридичні позови чи економічний тиск. Цей сценарій у своїй перспективі передбачає або те, що ЄС зуміє «додавити» опозицію всередині союзу, або те, що, можливо, ми побачимо ще два випадки виходу з цієї організації, наприклад, за досвідом Британії, зі збереженням багатьох економічних поступок та договорів.

Другий сценарій вносить корективу в обставини, що склалися. І в Угорщині з її правлячою партією Fidesz, і в Польщі з правлячою партією PiS – обома політсилами консервативними та багато в чому євроскептичними, існує також опозиція, яку можна коротко охарактеризувати як ліберальну та єврооптимістичну. В Угорщині навесні відбудуться парламентські вибори, а в Польщі також навесні цього року можуть відбутися дострокові вибори до парламенту. В обох країнах нинішні правлячі партії не мають переважної більшості і не можуть бути впевнені у своїй перемозі на виборах. Якщо припустити, що в обох випадках переможуть опозиційні ліберальні партії, то цілком імовірним видається, що позиції Польщі та Угорщини щодо німецьких інтеграційних проєктів зміняться з неприйнятних на абсолютно лояльні. Такий розвиток подій буде дуже бажаним для Німеччини, тому цілком можемо розглядати можливість фінансування та всіляку підтримку країнами ЄС ліберальних партій в Угорщині та Польщі.

Отже, з огляду на вищевикладені аргументи, можна припустити, що майбутнє ЄС вирішуватиметься не в Бельгії, де знаходиться штаб-квартира Європейської Комісії, і не в Берліні, де зосереджені всі імпульси до створення Сполучених Штатів Європи, а в Польщі та Угорщині, чий народи оберуть ті політсили, які суттєво можуть вплинути на процес федералізації Євросоюзу. Ще в ХІХ ст. Отто фон Бісмарк заявляв про об'єднання «залізом і кров'ю». Німецькі можновладці винесли уроки з цієї політики та прийняли новий курс – економічного об'єднання. Сьогодні Європа як ніколи близька до того, щоб злитися воєдино, хоча на цьому шляху багато перешкод, тому вже зовсім скоро ми дізнаємося: залишаться Сполучені Штати Європи нездійсненою мрією європейських інтелектуалів, чи постануть перед нами у всій своїй величі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United States of Europe. Germany's idea for a New Europe? URL: https://www.youtube.com/watch?v=aKjjNY4fMIM&t=336s&ab_channel=GoodTimesBadTimes
2. Schulz will Vereinigte Staaten von Europa – was meinen Sie? URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/martin-schulz-und-die-vereinigten-staaten-von-europa-reaktionen-a-1182341.html>
3. Germany's incoming government signs three-party coalition deal. URL: <https://www.dw.com/en/germanys-incoming-government-signs-three-party-coalition-deal/a-60039455>
4. The “Traffic Light” Coalition Contract explained. URL: https://www.robert-schuman.eu/en/doc/divers/Traffic_Light_Coalition_Contract_Explained.pdf
5. Каневський Д., Дорохов В. Німці засуджують дії РФ в Україні, але проти посилення НАТО на сході. 2021. *Deutsche Welle*. URL: <https://p.dw.com/p/41fbR>
6. Polish PM calls for united European stance on Ukraine. Reuters. 2021. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/polish-pm-calls-united-european-stance-ukraine-2022-01-21/>
7. Сейм Польщі попросив країни ЄС і НАТО надати всебічну підтримку Україні. Європейська Правда. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/01/27/7133200/>
8. Прем'єр Польщі назвав відмову Німеччини дати Україні зброю «великим розчаруванням». Укрінформ. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3391659-premer-polsi-nazvav-vidmovu-nimeccini-dati-ukraini-zbrou-velikim-rozcaruvannam.html>
9. Дилемма Польши: остаться или выйти из ЕС?. *Deutsche Welle*. 2021. URL: <https://p.dw.com/p/41dFT>
10. Павел Мыльников. Конституционный суд признал главенство законов Польши над законами ЕС. *Deutsche Welle*. 2021. URL: <https://p.dw.com/p/41QX8>
11. Leaders of Poland, Germany call for ‘swift’ solution to Warsaw’s rule of law row with EU. Politico. 2021. URL: <https://www.politico.eu/article/scholz-morawiecki-poland-rule-of-law-conflict/>
12. «Ужасно по-хамски!» — польский евродепутат об идее ФРГ создать из ЕС федерацию. *Eurasia Daily*. 2021. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2021/12/09/uzhasno-po-hamski-polskiy-evrodeputat-ob-idee-frg-sozdat-iz-es-federaciyu>
13. «Германия хочет строить IV рейх» — Качиньский. *Eurasia Daily*. 2021. URL: <https://eadaaily.com/ru/news/2021/12/02/germaniya-hochet-stroit-iv-reyh-kachinskiy>
14. András Rác. Authoritarian Ties: The Case of Russia and Hungary. *Wilson Center*. 2021. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/authoritarian-ties-case-russia-and-hungary>

15. Сергій Сидоренко. Орбан проти всіх: як Угорщина розсварилася не лише з Україною, а й з партнерами в ЄС. Європейська правда. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/03/4/7120502/>
16. Сергій Сидоренко. «Закарпаття – останнє, що Орбан хотів би приєднати до Угорщини». Європейська правда. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/08/12/7126451/>
17. Аніта Вінкельмаєр. Меркель: В ЄС існує «серйозна проблема» з Угорщиною. *Deutsche Welle*. 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/merkel-v-yes-isnuie-seriozna-problema-z-uhorshchynoiu/a-58052743>
18. Юри Вендик. Евросоюз обвинил Венгрию и Польшу в дискриминации ЛГБТ и подает в суд. *BBC*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-57842701>
19. Кено Ферзек, Наталья Позднякова. Венгрия против Евросоюза. Поддержит ли премьер Орбан Нухит? *Deutsche Welle*. 2021. URL: <https://p.dw.com/p/3zHQh>
20. Екатерина Венкина. Еврокомиссия готова к первому шагу для лишения Польши и Венгрии средств ЕС. *Deutsche Welle*. 2021. URL: <https://p.dw.com/p/43GNe>
21. Gergely Szakacs, Krisztina Than. Hungary's top court avoids ruling on primacy of EU law. *Reuters*. 2021. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/hungarian-court-rule-challenge-eu-law-says-orban-2021-12-10/>
22. Viktor Orbán Opposes Federal Europe in “Samizdat 16”. *Hungary Today*. 2022. URL: <https://hungarytoday.hu/viktor-orban-european-union/>
23. Світлана Кізілова. Орбан вперше натякнув на можливість виходу Угорщини з ЄС. Українська правда. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/13/7323813/>
24. В Угорщині призначили дату парламентських виборів, на яких Орбан ризикує програти. Українська правда. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/01/11/7320065/>
25. Олег Павлюк. У Польщі офіційно розпалася урядова коаліція. Дострокові вибори можуть відбутися вже навесні 2022 року. *Hromadske*. 2021. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-polshi-oficijno-rozpalasya-uryadova-koaliciya-dostrokovyi-vibori-mozhut-vidbutisya-vzhe-navesni-2022-roku>

REFERENCES

1. United States of Europe. Germany's idea for a New Europe? URL: https://www.youtube.com/watch?v=aKjjNY4fMIM&t=336s&ab_channel=GoodTimesBadTimes [in English].
2. Schulz will Vereinigte Staaten von Europa – was meinen Sie? URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/martin-schulz-und-die-vereinigten-staaten-von-europa-reaktionen-a-1182341.html> [in English].
3. Germany's incoming government signs three-party coalition deal. URL: <https://www.dw.com/en/germanys-incoming-government-signs-three-party-coalition-deal/a-60039455> [in English].
4. The “Traffic Light” Coalition Contract explained. URL: https://www.robert-schuman.eu/en/doc/divers/Traffic_Light_Coalition_Contract_Explained.pdf [in English].
5. Kanevs'kyy, D., & Dorokhov, V. (2021). Nimtsi zasudzhuyut' diyi RF v Ukrayini, ale proty posylennya NATO na skhodi [The Germans condemn the actions of Russia in Ukraine, but against the strengthening of NATO in the east]. *Deutsche Welle – Deutsche Welle*. Retrieved from <https://p.dw.com/p/41fbR> [in Ukrainian].
6. Polish PM calls for united European stance on Ukraine. *Reuters*. 2021. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/polish-pm-calls-united-european-stance-ukraine-2022-01-21/> [in English].
7. Sejm Pol'shchi poprosyv krayiny YES i NATO nadaty vsebichnu pidtrymku Ukrayini [The Polish Sejm asked the EU and NATO countries to provide full support to Ukraine]. *Yev-*

- ropeys'ka Pravda – European Truth*. Retrieved from <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/01/27/7133200/> [in Ukrainian].
8. Prem'yer Pol'shchi nazvav vidmovu Nimechchyny daty Ukrayini zbroyu «velykym rozcharuvannyam» [The Prime Minister of Poland called Germany's refusal to give Ukraine weapons “a great disappointment”. *Ukrinform-Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3391659-premer-polsi-nazvav-vidmovu-nimeccini-dati-ukraini-zbrou-velik-im-rozcaruvannam.html> [in Ukrainian].
 9. Dilemma Pol'shi: ostat'sya ili vyyti iz YES? [Poland's dilemma: stay or leave the EU?]. *Deutsche Welle- Deutsche Welle*. Retrieved from <https://p.dw.com/p/41dFT> [in Russian].
 10. Myl'nikov, P. (2021). Konstitutsionny sud priznal glavenstvo zakonov Pol'shi nad zakonami YES [The Constitutional Court recognized the supremacy of Polish laws over EU laws]. *Deutsche Welle- Deutsche Welle*. Retrieved from <https://p.dw.com/p/41QX8> [in Russian].
 11. Leaders of Poland, Germany call for ‘swift’ solution to Warsaw’s rule of law row with EU. Politico. 2021. URL: <https://www.politico.eu/article/scholz-morawiecki-poland-rule-of-law-conflict/> [in English].
 12. «Uzhasno po-khamsky!» — pol'skyy evrodeputat ob ydee FRH sozdat' yz ES federatsyyu [“Terribly boorish!” – Polish MEP on the idea of Germany to create a federation of the EU]. *Eurasia Daily – Eurasia Daily*. Retrieved from <https://eadaaily.com/ru/news/2021/12/09/uzhasno-po-hamski-polskiy-evrodeputat-ob-idee-frg-sozdat-iz-es-federaciyu> [in Russian].
 13. «Hermanyya khochet stroyt' IV reykh» — Kachyn'skyy [“Germany wants to build the Fourth Reich” – Kaczynski]. *Eurasia Daily- Eurasia Daily*. Retrieved from <https://eadaaily.com/ru/news/2021/12/02/germaniya-hochet-stroit-iv-reyh-kachinskiy> [in Russian].
 14. András Rác. Authoritarian Ties: The Case of Russia and Hungary. Wilson Center. 2021. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/authoritarian-ties-case-russia-and-hungary> [in English].
 15. Sydorenko, S. (2021). Orban proty vsikh: yak Uhorshchyna rozsvarylasya ne lyshe z Ukrayinoyu, a y z partneramy v YES [Orban against all: how Hungary quarreled not only with Ukraine but also with partners in the EU]. *Yevropeys'ka Pravda – European truth*. Retrieved from <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/03/4/7120502/> [in Ukrainian].
 16. Sydorenko, S. (2021). “Zakarpathya – ostannye, shcho Orban khotiv by pryednaty do Uhorshchyny” [“Transcarpathia is the last thing Orban would like to join Hungary”. *Yevropeys'ka Pravda – European truth*. Retrieved from <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/08/12/7126451/> [in Ukrainian].
 17. Vinkel'mayer, A. (2021). V YES isnuye “seryozna problema” z Uhorshchynoyu [There is a “serious problem” with Hungary in the EU]. *Deutsche Welle- Deutsche Welle*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/merkel-v-yes-isnuie-seriozna-problema-z-uhorshchynoiu/a-58052743> [in Ukrainian].
 18. Vendik, Y. (2021). Evrosoyuz obvinil Vengriyu i Pol'shu v diskriminatsii LGBT i podayet v sud [The European Union has accused Hungary and Poland of discrimination against LGBT people and is suing]. *BBC- BBC*. Retrieved from <https://www.bbc.com/russian/news-57842701> [in Russian].
 19. Ferzek, K. & Pozdnyakova, N. (2021). Vengriya protiv Yevrosoyuza. Podderzhit li prem'yer Orban [Hungary vs EU. Will PM Orban support?]. *Deutsche Welle- Deutsche Welle*. Retrieved from <https://p.dw.com/p/3zHQh> [in Russian].
 20. Venkyna, E. (2021). Evrokomyssyya hotova k pervomu shahu dlya lyshenyia Pol'shy y Venhryy sredstv ES [The European Commission is ready for the first step to deprive Poland and Hungary of EU funds]. *Deutsche Welle- Deutsche Welle*. Retrieved from <https://p.dw.com/p/43GNe> [in Russian].
 21. Gergely Szakacs, Krisztina Than. Hungary’s top court avoids ruling on primacy of EU law. Reuters. 2021. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/hungarian-court-rule-challenge-eu-law-says-orban-2021-12-10/> [in English].

22. Viktor Orbán Opposes Federal Europe in “Samizdat 16”. Hungary Today. 2022. URL: <https://hungarytoday.hu/viktor-orban-european-union/> [in English].
23. Kizilova, S. (2021). Orban vpershe natyaknuv na mozhlyvist' vykhodu Uhorschyny z YES [For the first time, Orbán hinted at the possibility of Hungary's withdrawal from the EU]. *Ukrayins'ka Pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/13/7323813/> [in Ukrainian].
24. V Uhorschyni pryznachyly datu parlament·s'kykh vyboriv, na yakykh Orban ryzykuye prohraty [Hungary has set a date for the parliamentary elections in which Orban risks losing]. *Ukrayins'ka Pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2022/01/11/7320065/> [in Ukrainian].
25. Pavlyuk, O. (2021). U Pol'shchi ofitsiyno rozpalasya uryadova koalitsiya. Dostrokovi vybory mozhut' vidbutysya vzhe navesni 2022 roku [In Poland, the governing coalition has officially disintegrated. Early elections may take place in the spring of 2022]. *Hromadske-Hromadske*. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/u-polshi-oficijno-rozpalasya-uryadova-koaliciya-dostrokovi-vibori-mozhut-vidbutisya-vzhe-navesni-2022-roku> [in Ukrainian].